

О. Г. Косьянова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МОВА ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІ КАТЕГОРІЇ

Представлено аналіз мови політики та англомовного політичного дискурсу як взаємозалежних категорій.

Ключові слова: дискурс, мова політики, дослідження, аналіз, контекст.

Представлен анализ языка политики, а также англоязычного политического дискурса как взаимозависимых категорий.

Ключевые слова: дискурс, язык политики, исследование, анализ, контекст.

The article presents the analysis of the political language and english political discourse as interdependent categories.

Key words: discourse, political language, research, analysis, context.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях широко використовують такі терміни, як «мова політики», «політичне мовлення», «політичний дискурс» як синоніми. Проте сфера їх застосування залишається невизначеною та потребує уточнення.

У науковій літературі існують різні погляди щодо мови політики. Крім того, у лінгвістичних дослідженнях ще досі не вирішено питання про саму сутність терміна «мова політики» [1, с. 193]. При розгляді цього питання на першому місці постає сфера функціонування мови, тому під мовою політики розуміють сукупність різнорідних документів політичних структур і політичних організацій, виступів і висловлювань політичних діячів, публікацій фактографічного й аналітичного характеру в пресі про певні політичні події, інформацію на телебаченні й радіо про політичні події. Сукупність та взаємодія всіх цих сегментів і становить мову політики.

Існують різні підходи до визначення мови політики. О.Й. Шейгал вважає, що саме поняття «дискурс» можна виразити у вигляді формули: «підмова + текст + контекст», де підмовою є частина мовної системи, яка зорієнтована на певну галузь комунікації [1, с. 25–26]. Таким чином, мова політики є певною мовною, або знаковою, системою, так званою підмовою, яка функціонує в політичній комунікації. Терміном «підмова» користується й В.Бергсдорф, який включає до мови політики такі підмови: 1) мова законодавства та судових рішень; 2) адміністративна мова (виклад інструкцій тощо); 3) мова переговорів між партіями; 4) мова політичного виховання; 5) мова політичної пропаганди [11, с. 16].

Не підлягає сумніву також, що мова політики призначена саме для політичної комунікації, яка в ідеалі спрямована на вироблення суспільного консенсусу, на прийняття й обґрунтування політичних і соціально-політичних рішень [1, с. 115].

У результаті аналізу терміна «мова політики» П.Б. Паршин дійшов висновку, що у вивченні такої мови можна виділити п'ять напрямів [3, с. 411–416]:

– *лінгвостилістичний*: розглядає стилістично марковані елементи мовної системи, емоційні та експресивні компоненти змісту, конотації та асоціації з погляду їхньої співвіднесеності із симпатіями й антипатіями авторів тексту і тим самим – ціннісну систему цих осіб;

– *понятійний*: пов'язаний із програмою філософської герменевтики. У межах цього напрямку вивчають способи вживання в політичних текстах таких ключових понять соціальних теорій, як «свобода», «демократія», «революція», «паци-

фізм», «мир», «нація», «ліберальний» тощо. Об'єктом дослідження в понятійному напрямі постають реалії сучасного світу: переворот, терорист, агресія тощо; ставиться також завдання з'ясувати, яким чином виражаються політичні уявлення за допомогою звичайних, нейтральних мовних засобів. Ці дослідження є близькими до лінгвістичної семантики та когнітивної лінгвістики, яка займається моделюванням світу;

– дослідження *метафоричного* апарату мови політики ґрунтується на теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона [12, с. 4–9];

– *логіко-лінгвістичний* напрям зорієнтований на аналіз різних видів імпліцитної інформації, яку її автор має на увазі, а реципієнт розуміє. До такого виду інформації належать пресупозиції;

– *логічні* методи, які застосовують при аналізі мікроструктур мовної системи, не виходять за межі висловлення. Натомість зрозуміти політичні уявлення автора тексту допомагає аналіз макроструктур, тобто вивчення системи засобів побудови великих текстів. Беручи за основу аналіз текстів макроструктур, розроблено конкретну аналітичну методику – дискурс-аналіз [13, с. 250].

Лінгвісти вважають, що мова політики вирізняється кількістю сталих висловлень і кліше, а семіотичний простір мови політики (політичного дискурсу) включає до себе вербальні (політичні терміни, антропоніми тощо) та невербальні знаки (політичні символи та ін.), які набули певного специфічного значення [7, с. 339; 8, с. 723; 10, с. 19–20].

Основним середовищем існування мови політики є засоби масової комунікації (далі – ЗМК). У свою чергу такий різновид мови політики частіше зазнає впливу соціальних факторів, ніж законодавча та адміністративна мова. Кожен вид засобів масової комунікації – преса, радіо, телебачення, Інтернет – виник у зв'язку з певними потребами суспільства та обслуговує певну сферу його життя, тому набуває деяких мовних особливостей.

Продовжуючи думку О.Й. Шейгал, що «мова як абстрактна знакова система реально існує у вигляді дискурсу, а точніше – дискурсів» [10, с. 15], необхідно зазначити, що мова політики реально існує у вигляді **політичного дискурсу**. Крім того, для узгодження питання щодо об'єкта нашого дослідження будемо розглядати мову політики та політичний дискурс як взаємозалежні категорії, які не можуть існувати окремо одна від одної. Як мова політики, так і політичний дискурс функціонують в одній сфері комунікації – політичній.

Політичний дискурс стає популярним об'єктом досліджень на матеріалі різних мов. Інтерес до політичного дискурсу зумовлений не лише посиленням ролі політики та політиків у світі, їхнім перебуванням у центрі уваги засобів масової інформації, тісною співпрацею політичних структур та ЗМК, а й виникненням і розвитком низки нових дисциплін – політології, конфліктології, іміджології тощо. Інтерес до вивчення політичного дискурсу може зумовити появу нового напрямку в мовознавстві – політичної лінгвістики.

Можна виділити два основних підходи до розуміння поняття політичного дискурсу. Відповідно до першого з них політичний дискурс розглядають як інституціональний, що утворює «сукупність усіх мовленнєвих актів, які використовують у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які базуються на певних традиціях та перевірені досвідом» [10, с. 22]. За А. М. Барановим, політичний дискурс також є сукупністю всіх мовленнєвих актів, що використовуються в політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися згідно з існуючими традиціями та отримали перевірку досвідом [1, с. 115]. Особливістю адресантно-адресатної конфігурації політичного дискурсу є те, що адресантом виявляється соціум.

Так, у широкому розумінні політичний дискурс являє собою «будь-які мовленнєві утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких відноситься до сфери політи-

ки» [2, с. 23]; «суму мовленнєвих творів у певному прагмалінгвістичному контексті – контексті політичної діяльності, політичних поглядів та переконань, включаючи їхні негативні прояви (уникнення політичної діяльності, відсутність політичних переконань)»; «сукупність дискурсивних практик, що ідентифікують учасників політичного дискурсу як таких або формують конкретну тематику політичної комунікації» [2, с. 246].

Отже, політичний дискурс – це дискурс, створюваний політиками. Обмежуючи політичний дискурс професійними рамками, діяльністю політиків, можемо зазначити, що політичний дискурс у той же час є формою інституціонального дискурсу. Це означає, що дискурсами політиків вважаються ті дискурси, котрі створюються за таких обставин, як засідання уряду, сесія парламенту, з'їзд політичної партії. Адресант повинен здійснити висловлення як політик в інституціональних обставинах. Таким чином, дискурс є **політичним**, коли він супроводжує **політичний акт за політичних обставин**.

Відповідно до двох підходів політичний дискурс має багатоаспектну структуру. Можна виділити такі параметри: інституціональність (від розмови із друзями до міжнародних переговорів), суб'єктно-адресатні відношення (комунікація між інститутом і суспільством, інститутом та громадянином, агентами всередині інституту), соціокультурна диференціація (дискурс правлячих та опозиційних партій), диференціація за міжтекстовим зв'язком (первинні й вторинні жанри політичного дискурсу; пор.: промова, заява, дебати й анекдоти, мемуари, графіті).

Таким чином, **політичний дискурс** – це вживання мови в соціально-політичній сфері спілкування і, ширше, у публічній сфері спілкування. Як вважають дослідники, політична функція є типовою практично для всіх публічних висловлювань. Належність тексту до категорій політичних визначається як його тематикою, так і місцем у системі політичної комунікації. Як мовний матеріал у дослідженнях можуть бути використані виступи політиків, політичних оглядачів і коментаторів, публікації в ЗМК, матеріали спеціалізованих видань різної тематики, що стосуються певних аспектів політики.

Дослідники політичного дискурсу виділяють певні критерії, за якими кваліфікують цю сферу комунікації. Основними критеріями називають зміст, мету та функції політичної комунікації [14, с. 46].

Існує статусно-орієнтований дискурс, який обслуговує інституціональне спілкування, а саме спілкування людей, які належать до тієї або іншої соціальної групи. Політичний дискурс є видом статусно-орієнтованого дискурсу [9, с. 8]. Учасники спілкування в політичному дискурсі – це різні суспільні інститути (органи влади, партії, суспільні рухи) та громадяни. Обґрунтування та відстоювання свого права на владу є центральним мотивом спілкування в цій сфері. Політичний дискурс обслуговує різні комунікативні ситуації.

Політичний дискурс розглядають як «вторинну мовну підсистему, яка має певні функції, своєрідний тезаурус і комунікативний вплив». Багато хто з лінгвістів визнає, що функція переконання є основною функцією політичного дискурсу. Як слушно зазначає П. Б. Паршин, «будь-який текст впливає на свідомість адресата на семіотичному рівні. Але для політичного тексту мовленнєвий вплив є основною метою комунікації» [5, с. 403], на досягнення якої зорієнтований вибір мовних засобів. Тому важлива особливість політичного дискурсу полягає в тому, що політики вживають метафоризацію, еліпсис, номіналізацію та інші засоби для впливу на свідомість соціуму.

Інтенції та задуми відправників політичного дискурсу завжди є досить визначеними, оскільки, як зазначає П. Б. Паршин, політичний дискурс є різновидом ідеологічного дискурсу, його головна мета полягає в оцінці певного суспільного явища з позицій існуючих ідеологічних настанов. Різниця між ідеологізованим та політичним дискурсом в тому, що «політичний дискурс є прагматичним експлі-

читно, а ідеологізований – імпліцитно». Ідеополітичний дискурс включає до себе не тільки особливості лінгвістичної структури, а й тематику: одним словом, те, що робить ідеополітичний дискурс пізнаваним.

Ще однією з особливостей політичного дискурсу є його «спрямованість на майбутній контекст». На думку Г. Г. Почепцова, **майбутні контексти** вигідні, оскільки їх важко заперечити й неможливо на даний час перевірити [6, с. 52]. Ці контексти спрямовані на майбутні успіхи. І це є вигідним для політиків: час перевірки настає тоді, коли може зникнути один із суб'єктів розмови: або політик, або адресати, для яких ідеї, проголошені політиком, не будуть уже цікавими. Свої ідеї політичний дискурс проголошує найкращими, а інші – брехнею [6, с. 52–53].

Політичний дискурс моделює інтереси суспільства, тобто він формується авторами і «споживачами», оскільки їхні очікування й бажання «вмонтовані» в нього. Так, наприклад, євроінтеграційний політичний дискурс проголошує ідеї інтеграції, які чекають на європейське суспільство в майбутньому. Цей дискурс виникає в процесі створення нового геополітичного простору (ЄС) і зорієнтований на європейське майбутнє. Проте дізнатися напевне, яким буде насправді це майбутнє, неможливо, тому що можна дослідити лише ті моделі майбутнього, які входять до складу досліджуваного дискурсу і прогнозують лише певний варіант реальності.

Отже, підбиваючи підсумки нашого дослідження, можна впевнено заявити, що такі дві категорії, як політичний дискурс та мова політики, співіснують взаємозалежно та невід'ємно одна від одної.

Бібліографічні посилання

- 1. Баранов А. Н.** Политический дискурс: прощание с ритуалом? / А. Н. Баранов // Человек. – 1997. – № 6. – С. 108–117.
- 2. Баранов А. Н.** Диагностика российской коррупции: социологический анализ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.anti-cor.ru/awbreport/index.htm> – 2002.
- 3. Паршин П. Б.** Лингвистические методы в концептуальной реконструкции / Паршин П. Б. // Системные исследования. – М.: Наука, 1986. – С. 386–425.
- 4. Паршин П. Б.** Исследовательские практики, предмет и методы политической лингвистики / П. Б. Паршин // Scripta linguisticae applicatae. Проблемы прикладной лингвистики : сб. ст. – М.: Азбуковник, 2001. – С. 181–208.
- 5. Приходько А. М.** Складносурядне речення в сучасній німецькій мові: синтактика, семантика, прагматика: автореф. дис. ... д-ра філол. наук.: 10.02.04 ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / А. М. Приходько – К., 2002. – 35 с.
- 6. Почепцов Г. Г.** Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов – К.: Вид. центр КНУ, 1999. – 278 с.
- 7. Серіо П.** Как читают тексты во Франции / П. Серіо // Квадратура смысла: французская школа анализа дискурса. – М.: Прогресс, 1999. – С. 14–53.
- 8. Степанов Ю. С.** Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов – М.: Академический Проект, 2001. – 990 с.
- 9. Чарняк Ю.** Умозаключения и знания / Ю. Чарняк // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Радуга, 1983. – Вып. 12. – Ч. I. – С. 171–207.
- 10. Шейгал Е. И.** Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. – 326 с.
- 11. Bergsdorf W.** Herrschaft und Sprache. Studie zur Politischen Terminologie der Bundesrepublik Deutschland / W. Bergsdorf. – Pfullingen: Neske Verlag, 1983. – 366 S.
- 12. Lakoff G.** Metaphors We Live By / **G. Lakoff, M. Johnson.** – Chicago, L.: The University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
- 13. Van Dijk T. A.** Principles of Critical Discourse Analysis / T. A. Van Dijk // Discourse and Society. – L.: Newbury Park and New Delhi, 1993. – Vol. 4(2). – P. 249–283.
- 14. Wilson J.** Politically Speaking: the Pragmatic Analysis of Political Language / J. Wilson. – Cambridge (Mass.): Basil Blackwell, 1990. – 203 p.